

- Сретенского монастыря, 2007. – С. 461-479.
- ³ Шкаровский М. Русская Православная Церковь при Сталине и Хрущеве. Государственно-церковные отношения в СССР в 1939-1964 гг. – М.: Крутицкое Патриаршее Подворье, 1999. – 400с.
- ⁴ Цыпин Владислав, протоиерей. История Русской Православной Церкви. Синодальный и новейший периоды (1700-2005)... – С. 464.
- ⁵ Рожко В.Є. Відродження Української Православної церкви на Волині (1917 – 2006 рр.). – Луцьк, 2007. – С. 215.
- ⁶ Розділ 5. Соціокультурні процеси воєнної доби. Релігійне життя в Україні (1941-1946 рр.) (О. Лисенко, М. Михайлуца, І. Поїздник) // Україна в Другій Світовій війні: погляд з XXI століття. Історичні нариси: У 2 кн. – К.: Наукова думка, 2011. – Т. 2. – С. 177-230.
- ⁷ Цыпин Владислав, протоиерей. История Русской Православной Церкви. Синодальный и новейший периоды (1700-2005)... – С. 464.
- ⁸ Там само. – С. 478.
- ⁹ Преловська І., Файда О. Макарій (Оксіюк) // Сходознавство і візантологія в Україні в іменах: біобібліогр. слов. / упоряд. Е.Г.Циганкова, Ю.М.Кочубей, О.Д.Василіюк; редкол. Матвеева Л.В. (голов. Ред.) [та ін.] – К.: Ін-т сходознавства ім. А.Ю.Кримського НАНУ, 2011. – С. 144-145.

SUMMARY

Dr. Iryna Prelovska

“Moscow concordat” in 1943 and its implications for church life in Ukraine and abroad

The article “Moscow concordat” of 1943 and its implications for church life in Ukraine and abroad” is dedicated to fundamental changes in a relationship between the state and the Russian Orthodox Church, during the World War II. The main attention is paid to the problems of domestic policy changes of USSR’s leaders to the Russian Orthodox Church

Keywords: Russian Orthodox Church, “Moscow concordat” 1943, Metropolitan Sergey (Stragorodsky), J. Stalin, documentary sources, church-state relations in the USSR

Алла КИРИДОН

Республіканська нарада уповноважених Ради у справах релігійних культів по Українській РСР (Київ, 8-11 серпня 1945 р.)

Створення Ради у справах Руської православної церкви (1943 р.) та Ради у справах релігійних культів при Раді народних комісарів СРСР (1944 р.)

потребувало налагодження роботи відповідних Уповноважених на місцях. Республіканська нарада (8-11 серпня 1945 р.) розглянула відносини уповноважених із представниками влади на місцях; реагування на активізацію «сектантського руху»; проблеми ліквідації Греко-католицької церкви.

Ключові слова: держава, церква, Рада у справах Руської православної церкви, Рада у справах релігійних культів, уповноважені.

Після активного наступу на релігію й церкву періоду 1920-1930-х років, в умовах Другої світової війни спостерігаються кардинальні зрушення в цій площині, умовною точкою відліку яких став 1943 рік. Створено Всесоюзні урядові органи у справах релігій – Рада у справах РПЦ (РСРПЦ) та Рада у справах релігійних культів при РНК СРСР (РСРК). Діяльність цих державних структур знайшла безпосереднє чи опосередковане висвітлення в працях російських¹ та вітчизняних² дослідників. Однак порушена в статті проблема не була предметом самостійного дослідження. Відтак пропонується детальний аналіз наради Уповноважених Ради у справах релігійних культів по Українській РСР, яка відбулася в Києві (серпень 1945 року). Інформаційний лист про хід наради та основні питання, що порушувалися, виявлено в Центральному державному архіві вищих органів влади та управління України (засвідчена копія інформаційного листа Уповноваженого Ради у справах релігійних культів при РНК СРСР по Українській РСР П. Вільхового, надісланого на ім'я Голови Ради у справах релігійних культів при РНК СРСР І. Полянському від 16.09.45 р., гриф «цілком таємно»)³.

Передумови скликання наради. Для координації релігійно-церковних процесів постановою Ради Народних Комісарів СРСР від 19 травня 1944 року створено Раду у справах релігійних культів при Раді Народних Комісарів, яка здійснювала зв'язок між Урядом СРСР і керівниками релігійних об'єднань: вірмено-григоріанської, старообрядницької, католицької, греко-католицької, лютеранської церков і мусульманського, іудейського, буддистського, сектантського⁴ віросповідання, що потребують дозволу Уряду СРСР (п. 1 згаданої постанови)⁵.

У положенні “Про Раду у справах релігійних культів при Раднаркомі СРСР” від 29 травня 1944 р. зазначалося, що “Рада у справах релігійних культів при Раднаркомі СРСР має при Раднаркомх союзних і автономних республіках і обл(край) виконкомх своїх уповноважених. Так, в УРСР з 1944 р. питаннями зв'язку із

представниками релігійних культів займався Уповноважений Ради у справах релігійних культів при Раді Народних Комісарів СРСР з Української РСР". На посаду Уповноваженого РСРК при РНК СРСР по Українській РСР призначили П. Вільхового. З-поміж основних функціональних обов'язків виокремлювалися нагляд за правильним і своєчасним упровадженням законів СРСР і Постанов Уряду СРСР, які стосувалися релігійних культів; подання Раднаркому СРСР висновків із питань релігійних культів; своєчасне інформування Уряду СРСР про стан релігійних культів в УРСР, про їх стан на місцях; ведення загального обліку церков, молитовних приміщень, складання статистичних зведень тощо⁶.

У лютому 1945 р. створено Управління Уповноваженого Ради у справах релігійних культів при Раднаркомі СРСР по Українській РСР. Однак процес формування інституту уповноважених на місцях відбувався надто повільними темпами, нерідко супроводжувався помилковими кадровими рішеннями, характерною ознакою початкового етапу відомства була плінність кадрів. На липень 1945 року залишалися вакантними посади уповноважених РСРК по Львівській, Станіславській, Кіровоградській, Миколаївській і Запорізькій областях⁷.

Комплектування особового складу обласних уповноважених закінчено в серпні 1945 року⁸. Не випадково постала потреба визначити пріоритети та завдання Уповноваженим на місцях. 26 липня 1945 року в Москві пройшла перша Всесоюзна нарада Уповноважених Ради у справах релігійних культів при РНК СРСР. З доповіддю «Про роль і завдання Ради у справах релігійних культів при РНК СРСР і Уповноважених при ній» виступив І. В. Полянський.

Політика Москви щодо релігії й церкви в Україні у повоєнний період мала свої особливості та суттєві відмінності, що зумовлювалися низкою обставин і, не в останню чергу, тими істотними змінами, які відбулися в релігійному житті після Другої світової війни. Йдеться про зростання релігійності населення, збільшення кількості віруючих, спонтанне відродження релігійного життя під час окупації на східних теренах, відновлення церков, майже повністю знищених режимом у передвоєнні роки, приєднання західноукраїнських земель з їхніми численними й добре організованими греко-католицькими та православними парафіями, традиційно поширеними в регіоні протестантськими об'єднаннями та церковними організаціями етнічних груп.

Як засвідчують архівні документи, досить активно до контролю й нагляду за процесами, що відбувалися в етноконфесійній сфері, долучалися спецоргани республіки. Так, на підставі інформаційного звіту Уповноваженого Ради в справах релігійних культів при Раднаркомі СРСР по Українській РСР за травень-червень 1945 р., здійсненого за особистим дорученням секретаря ЦК КП(б)У та голови РНК УРСР М. Хрущова, народний комісар держбезпеки республіки С. Савченко надіслав до ЦК КП(б)У відповідні висновки щодо здійснення ряду заходів, які передбачали посилення роботи з обліку громад різних релігійних організацій⁹. Як зауважує В. Войналович, «важливо, що їхнім завданням було не лише з'ясування реальної існуючої картини поліконфесійного простору України, але й розробка на цій основі конкретних запобіжних заходів, спрямованих на стримування активності релігійних громад, скорочення їхньої мережі і навіть ліквідацію небажаних церковних угруповань»¹⁰.

Складність і специфіка роботи потребувала спеціальної підготовки обласних уповноважених. З'ясування ситуації на місцях та необхідність узгоджених дій спонукали до скликання зібрання відповідальних працівників цієї ланки. Обґрунтовуючи причини скликання форуму, Уповноважений Ради у справах релігійних культів при РНК СРСР по Українській РСР П. Вільховий зазначив: «Після організації Управління Уповноваженого Ради у справах релігійних культів головну увагу було спрямовано на виявлення та облік існуючих на Україні релігійних товариств та об'єднань: католицької, греко-католицької, старообрядницької, вірменської і лютеранської церков, іудейського віросповідання та сектантських організацій.... Внаслідок проведеної роботи (за попередніми, неповними даними станом на серпень місяць) виявлено й поставлено на облік 4478 релігійних общин і в них службовців культу 4218 осіб»¹¹.

Основні питання порядку денного. Республіканська нарада Уповноважених Ради у справах релігійних культів при Українській РСР відбулася в Києві 8-11 серпня 1945 р. У роботі наради брали участь Голова Ради у справах релігійних культів при РНК СРСР І. Полянський, член Ради Я. Пуго, Завідділом Ради Фільченков і юрист Ради Пешехонов¹². На зібранні були представлені всі області України за винятком Ворошилоградської, Сталінської і Львівської.

В обговореннях взяло участь 16 уповноважених, якими було порушено такі питання.

1. Про взаємовідносини уповноважених із керівними партійними та радянськими органами на місцях.
2. Про створення необхідних умов для роботи уповноважених у справі релігійних культів на місцях.
3. Про наростання активності сектантів.
4. Про порушення радянського законодавства в галузі релігійних культів.
5. Про культове майно.
6. Про сприяння «Ініціативній групі по возз'єднанню греко-католицької церкви з Російською православною церквою»¹³.

Отже, обговорення питань концентрувалося переважно навколо трьох вагомих блоків: відносини уповноважених із представниками влади на місцях; активізація «сектантського руху»; проблеми ліквідації УГКЦ.

Відносини уповноважених із представниками влади на місцях. На нараді відзначалося, що в окремих областях з боку відповідальних працівників органів влади та партійного керівництва спостерігалися недооцінка значущості релігійно-церковного питання та ролі обласних уповноважених, упереджене ставлення до них чи, навіть, відверте ігнорування їх повноважень. Так, уповноважений по Ізмаїльській області кілька разів звертався до голови облвиконкому з проханням про аудієнцію для доповіді про стан справ. Однак голова облвиконкому, очевидно вважаючи це питання не найважливішим, натомість пропонував зустрітися з «секретарем, на якого покладалися питання релігійного порядку»¹⁴. Лише після «наполегливої пропозиції» уповноваженого ознайомитися керівництву області з директивою заступника голови РНК СРСР В. Молотова від 29 березня 1945 р. щодо організації роботи уповноважених на місцях, його прийняв заступник голови облвиконкому. Однак, посилаючись на важливість інших справ і завантаженість, останній навіть через місяць не ознайомився з поданим на розгляд звітом уповноваженого¹⁵.

Уповноважений по Київській області навів факти ігнорування його вказівок на місцях (ненадання інформації, небажання займатися релігійними проблемами, некомпетентність працівників, неусвідомлення значущості питання релігійних культів тощо)¹⁶.

Доволі показовими були факти, наведені у виступі уповноваженого по Дніпропетровській області. Не розуміючи вагомості питання, обласні керівники мотивували свої дії тим, що «питаннями

релігійних культів треба було займатися в роки війни. Війна закінчилася і можна цю справу ліквідувати». При цьому заступник голови облвиконкому заявив: «Молитовні будинки відкривати не будемо. Будемо закривати, будівель не дамо. А якщо у них навіть будуть будівлі, то ми пошлемо санітарну-технічну комісію й вони знайдуть дефекти»¹⁷.

У виступах уповноважених наводилися численні факти необлаштованості службових приміщень або їх відсутність, обмежень у матеріальному забезпеченні, відволікання на виконання інших доручень тощо. Зазначалося, що виконкоми обласних Рад депутатів трудящих Вінницької, Ізмаїльської, Київської, Рівненської не створили належних умов для роботи уповноважених. Так, здебільшого уповноважені в справах культів змушені були почергово ділити приміщення з уповноваженими в справах РПЦ для прийому відвідувачів, працювати «на колінах чи поспіхом»¹⁸. Іноді замість допомоги відповідальні радянські чи партійні керівники пропонували уповноваженим «повертатися туди, звідки прибули» (виступ уповноваженого по Вінницькій області)¹⁹.

Зауважимо, що порушені проблеми організаційно-функціонального значення залишалися навіть після вказівок заступника голови РНК СРСР В. Молотова від 29 березня 1945 р. та заступника голови РНК УРСР Л. Корнійця від 19 квітня 1945 р. (до цих документів неодноразово апелювали уповноважені по областях як до головних аргументів). Зокрема, у телеграмі за підписом першого заступника голови РНК СРСР В. Молотова від 29 березня 1945 р. пропонувалося: 1) виділити для уповноважених відповідні умовам їхньої роботи службові приміщення (кабінет і приймальню); 2) заборонити без погодження з РСРПЦ і РСРК переведення на іншу роботу, а також відправлення їх у тривалі відрядження, не пов'язані зі службовими обов'язками; 3) уповноважених на місцях забезпечувати промтоварним і продовольчим постачанням нарівні з завідувачами відділів обл(край) виконкомів, а в республіках нарівні з начальниками правлінь РНК; 4) адміністративно-господарські витрати з утримання апарату уповноважених віднести за рахунок місцевого бюджету; 5) керівництво роботою уповноважених здійснювати особисто головам обл(край) виконкомів чи їхнім першим заступникам.

У розпорядженні заступника голови РНК УРСР Л. Корнійця від 19 квітня 1945 р. йшлося про створення належних умов для роботи, а також забезпечення працівників апарату уповноважених одягом і харчуванням.

Попри втручання вищого союзного й республіканського керівництва, як свідчить аналізований документ, на момент серпневої наради відносини уповноважених по областях із радянським і партійним керівництвом залишалися невідкорегованими.

Не випадковим видається порушення на республіканській нараді питання «*Про наростання активності сектантів*». Проблема повного обліку й налагодження роботи з усіма релігійними об'єднаннями розглядалася як одна з основних на першій Всесоюзній нараді Уповноважених Ради (липень, 1945 р.). В Україні релігійна ситуація була надзвичайно складною, діяла значна кількість молитовних будинків численних релігійних напрямків, а релігійне питання, як зазначає М. Одінцов, «тісно перепліталось з питанням політичним»²⁰. П. Вільховий так схарактеризував ситуацію: «Навколо кожного молитовного будинку сектантів чи церкви римо і греко-католиків об'єднується в середньому 25-30 осіб церковного й сектантського активу. Все це у підсумку створює промовисту картину». При цьому кількісне переважання «сектантів» відзначалося в Київській («на першому місці за кількістю сект») області, «слідом за нею йдуть такі індустріальні центри України, як Дніпропетровська, Сталінська, Ворошиловоградська обл.»²¹. П. Вільховий інформував, що «внаслідок проведеної роботи станом на серпень місяць (за неповними даними) виявлено й поставлено на облік 4478 релігійних общин і в них службовців культу 4218 осіб»²².

На республіканській серпневій нараді підкреслювалася активізація «сектантів» у кількох напрямках: а) посилення впливу на молодь, що навчається й деяких працівників радянського апарату (такі явища зафіксовані по Харківській, Сумській, Житомирській, Рівненській, Волинській та інших областях); б) застосування нових форм масової роботи з пропаганди релігійного віровчення серед населення, особливо на селі (влаштування «свята жнив», «громадських обідів», «вечорів любові», «обряду водохрещення» тощо)²³.

На думку М. Одінцова, на республіканській серпневій нараді Уповноважених «сектантські питання» були центральними, а тема долі п'ятидесятництва стала основною»²⁴. Не заперечуючи важливості зазначеного питання, все ж, на нашу думку, для України вкрай важливою була *проблема Греко-католицької церкви*. Ще 28 липня 1945 року Уповноважений ради у справах релігійних культів при РНК СРСР по Українській РСР П. Вільховий направив Голові Ради у справах релігійних культів при РНК СРСР І. В. Полянському, Голові

Раднаркому УРСР М. С. Хрущову, заступникові Голови Раднаркому УРСР Л. Р. Корнійцю, заступникові Голови Раднаркому УРСР Д. З. Мануїльському інформацію під грифом «таємно» «Про процеси в греко-католицькій церкві»²⁵. Не випадково на порядку денному постало питання «Про сприяння «Ініціативній групі по возз'єднанню греко-католицької церкви з Російською православною церквою». У документі зазначається: «З метою надання сприяння «Ініціативній групі» дано такі вказівки Уповноваженим Ради у справах релігійних культур: а) усіляко допомагати Уповноваженим Ради у справах РПЦ у питанні возз'єднання уніатів з православною церквою; б) заборонити ксьондзам обслуговувати греко-католицькі общини; в) заборонити ксьондзам об'їзди парафій, що не мають служителів культу; г) підтримувати клопотання православної «20» про передачу їм колишніх костелів та інших культових будівель; д) не реєструвати уніатських священиків, які залишатимуться на колишніх позиціях, тобто не приєднуються до «Ініціативної групи по возз'єднанню греко-католицької з православною церквою»; е) заборонити уніатським священикам виконувати треби в тих парафіях, де відсутні постійні священики; є) обстежити всі монастирі, взяти на облік їхнє майно й вивчити склад ченців та черниць; ж) підготувати питання про злиття основних уніатських монастирів з філіалами, зважаючи на нечисельність ченців і черниць»²⁶.

З огляду на зазначене, видається дивним, що в розділі документу «Пропозиції», йшлося винятково про статусність Уповноважених Ради у справах релігійних культур та поліпшення їх відносин із представниками радянських та партійних органів. Очевидно розпорядження стосовно окремих напрямків діяльності передбачалися окремими інструктивними листами. Відтак, заслухавши виступи уповноважених, нарада ухвалила ряд рішень:

1. «Для усунення неправильного ставлення до працівників апарату Ради у справах релігійних культур на місцях з боку окремих керівних працівників Радянського апарату необхідно надіслати відповідного листа вищої директивної інстанції.

2. Головам Виконкомів Обласних Рад депутатів трудящих Ізмаїльської й Вінницької областей вказати на неприпустимість ігнорування розпоряджень заступника голови Ради Народних комісарів СРСР тов. Молотова В. М. та заступника Голови РНК УРСР тов. Корнійця Л. Р. про створення необхідних умов для роботи Уповноважених Ради у справах релігійних культур.

3. З метою підвищення службової кваліфікації Уповноважених Ради сприяти їм у придбанні відповідної літератури.

4. Враховуючи особливості роботи на Україні, було б бажаним, щоб Уповноваженого Ради по Українській РСР було введено до складу Ради у справах релігійних культів при РНК СРСР»²⁷.

Таким чином, республіканська нарада Уповноважених Ради у справах релігійних культів, яка проходила в м. Києві 8-11 серпня 1945 року, дає підстави стверджувати:

- Українська РСР у питаннях релігійно-церковної політики наслідувала союзні аналогії (зокрема, нарада відбулася після Всесоюзної наради Уповноважених Ради у справах релігійних культів при РНК СРСР (26 липня 1945 р., Москва), де розглядалися аналогічні питання.

- Характер порушених питань наради віддзеркалював актуальні проблеми релігійно-церковного простору, але, в першу чергу, формування нового інституту Уповноважених по областях і відносини з партійними та державними структурами на місцях.

¹ Васильева О. Ю. Русская православная церковь в политике советского государства в 1943-1948 гг. – М.: РАН ИРИ, 2001. – 214 с.; Маслова И. И. Совет по делам религий при Совете Министров СССР: к вопросу о взаимоотношениях государства и Русской православной церкви (1965-1991 гг.) / И.И. Маслова // Государство и церковь в XX веке. Эволюция взаимоотношений, политический и социокультурный аспекты. Опыт России и Европы / Отв. ред. А.И. Филимонова. – М.: Книжный дом «ЛИБРОКОМ», 2011. – С. 78-105; Одинцов М. И. Деятельность Совета по делам Русской православной церкви (1943-1965 гг.) / М. И. Одинцов // Власть и церковь в СССР и странах Восточной Европы. 1939-1958. (Дискуссионные аспекты). – М.: Институт славяноведения РАН, 2003. – С. 256-373; Одинцов М.И. Русская православная церковь в XX веке: история, взаимоотношения с государством и обществом [Текст] / М. И. Одинцов. – М.: ЦДДН, ОИР, 2002. – 312 с.; Одинцов М. И. (Советов И. М.) Совет по делам религиозных культов при СНК СССР в 1944-1945 гг.: обязанности и сфера компетенции, организационная структура и основные направления деятельности. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.rusoir.ru/president/works/214/>; Поспеловский Д. Православная Церковь в истории Руси, России и СССР [Текст]: учебн. пособие / Д. Поспеловский. – М.: ББИ, 1996. – 408 с.; Поспеловский Д. Русская православная церковь в XX веке [Текст] / Д. Поспеловский. – М.: Республика, 1995. – 511 с.; Чумаченко Т. А. Совет по делам Русской православной церкви и его уполномоченные в условиях новой церковной политики власти (1958-1964 гг.) / Т. А. Чумаченко // Государство и церковь в XX веке. Эволюция взаимоотношений, политический и социокультурный

аспекты. Опыт России и Европы / Отв. ред. А. И. Филимонова. – М.: Книжный дом «ЛИБРОКОМ», 2011. – С. 8-34; Чумаченко Т. А. Советское государство и Русская православная церковь в 1941-1961 гг. / Т. А. Чумаченко // Религиоведение: научно-теоретич. журнал. – 2002. – №1. – С. 14-37; Шкаровский М. В. Русская Православная Церковь при Сталине и Хрущеве (Государственно-церковные отношения в 1939-1964 гг.) [Текст / М. В. Шкаровский. – М.: Крутицкое патриаршее подворье, 1999. – 400 с. – (Серия Материалы по истории церкви) и др.

- ² Андрухів І. О. Політика Радянської влади у сфері релігії та конфесійне життя на Прикарпатті в 40-80-х роках ХХ ст.: історико-правовий аналіз / І. О. Андрухів. – Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 2006. – 432 с.; Васильєва О. Ю. Русская православная церковь в политике советского государства в 1943-1948 гг. – М.: РАН ИРИ, 2001. – 214 с.; Владиченко Л. Д. Етапи розвитку державного органу у справах релігій в Україні (XX-XXI ст.) / Л. Д. Владиченко // Пріоритети державної політики в галузі свободи совісті: шляхи реалізації: зб наук. матеріалів / Держнацкомрелігій України; нац. пед ун-т ім. М. П. Драгоманова; редкол: В. Андрущенко [та ін.] – К.: Світ Знань, 2007. – С. 47-58; Вільховий Ю. В. Політика радянської держави щодо протестантських церков в Україні (середина 40–70-х років): Автореф. дис.....канд. іст. наук. 09.00.11 / Ін-т філософії ім. Г. С. Сковороди НАН України. – К., 2003. – 20 с.; Войналович В. А. Партійно-державна політика щодо релігії та релігійних інституцій в Україні 1940–1960-х років: політологічний дискурс. – К.: Світогляд, 2005. – 741 с.; Лисенко О. Є. Церковне життя в Україні. 1943-1946 рр. / О. Є. Лисенко. – К.: Ін-т історії України НАН України, 1998. – 402 с.; Милусь В. І. Державна влада і православна церква на Волині у другій половині 40-х–50-ті роки ХХ ст. [Текст] / В. І. Милусь. – Луцьк: Волинянин, 2008. – 228 с.; Пашенко В. О. Православ'я в новітній історії України / В. О. Пашенко.– Полтава: [Б. в.], 2001. –736 с.; Пашенко В. О. Православна церква в тоталітарній державі: Україна 1946–початок 1990-х років / В. О. Пашенко.– Полтава: АСМІ, 2005. – 631 с.; Хаварівський У. Утворення та діяльність державних органів у справах релігій радянського періоду (1943–1965 рр.) / У. Хаварівський // Ефективність державного управління: зб. наук. пр. – 2010. – Вип. 22. – С. 135-144; Яремчук С. Православна церква на Буковині у радянську добу (державно-церковні відносини) / С. Яремчук. – Чернівці: Рута, 2004. – 352 с. та ін.
- ³ Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (далі: ЦДАВО України). – Ф.4648, оп.4, спр. 3, арк. 39-48.
- ⁴ Там само. – Ф. 4648, оп. 2, спр. 374, арк. 1.
- ⁵ Там само. – Спр. 1, арк. 3.
- ⁶ Войналович В. А. Партійно-державна політика щодо релігії та релігійних інституцій в Україні 1940-1960-х років: політологічний дискурс. – К.: Світогляд, 2005. – С. 136.
- ⁷ ЦДАВО України. – Ф. 4648, оп. 4, спр. 3, арк. 39.
- ⁸ Центральний державний архів громадських об'єднань України (далі: ЦДАГО України). – Ф.1, оп.23, спр.1639, арк.87-90.
- ⁹ Войналович В. А. Партійно-державна політика щодо релігії та релігійних

- інституцій в Україні 1940-1960-х років: політологічний дискурс. – С. 75.
- ¹⁰ ЦДАВО України. – Ф. 4648, оп. 4, спр. 3, арк. 39.
- ¹¹ Там само.
- ¹² Там само. – Арк. 41-48.
- ¹³ Там само. – Арк. 41.
- ¹⁴ Там само.
- ¹⁵ Там само.
- ¹⁶ Там само. – Арк. 42.
- ¹⁷ Там само. – Арк. 42-43.
- ¹⁸ Там само. – Арк. 43.
- ¹⁹ Одинцов М. И. (Советов И. М.) Совет по делам религиозных культов при СНК СССР в 1944-1945 гг.: обязанности и сфера компетенции, организационная структура и основные направления деятельности. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.rusoir.ru/president/works/214/>.
- ²⁰ ЦДАВО України. – Ф. 4648, оп. 4, спр. 3, арк. 40.
- ²¹ Там само. – Арк. 39.
- ²² Там само. – Арк. 43-44.
- ²³ Одинцов М. И. (Советов И. М.) Совет по делам религиозных культов при СНК СССР в 1944-1945 гг.: обязанности и сфера компетенции, организационная структура и основные направления деятельности. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.rusoir.ru/president/works/214/>.
- ²⁴ ЦДАВО України. – Ф. 4648, оп. 4, спр. 3, арк. 21-36.
- ²⁵ Там само. – Арк. 47-48.
- ²⁶ Там само. – Арк. 49.

SUMMARY

Alla Kyrydon

Republican meeting of the Commissioners of Council of religious cult's affairs on Ukrainian SSR (Kyiv, 8-11 August 1945)

Establishment of the Council of Russian Orthodox Church and the Council of Religious Cult's Affairs at the Council of People's Commissars of the USSR demanded setting up of work of the corresponding Commissars on places. Republican Meeting (on August, 8-11, 1945) considered the relationships of the commissioner with representatives of the local authorities; reacting is on activation of "sectarian motion"; problems of liquidation of the Greco-catholic church.

Keywords: state, church, Council of Russian Orthodox Church Affairs, Council of Religious Cult's Affairs, commissioner